

ORTA ÇAĞ DERGİSİ

İnanç, güç ve
gizemin çağında bir
yolculuk!

*Yolların kesiştiği
yer: Anadolu
selçuklusu'nda
Kervansaraylar*

*Orta Çağ'da şöhret
ve tanınırlık*

*Hermetik geleneğin
temel metni: Zümrüt
Tablet*

*Bir rengin güce
dönüşme hikâyesi: Mor*

*Ve birçok sorunun gizemi
burada yer alıyor...*

SUNUŞ

Bu derginin hikâyesi aslında bir yaz ödeviyle başladı, zamanla büyüdü, gelişti ve Doç. Dr. Meryem Gürbüz'ün desteğiyle bugün bir dergiye dönüştü. Başta tek kişilik bir fikir olan bu yolculuk, şimdi daha büyük bir emeğin parçası haline geldi.

Biz bu dergide Orta Çağ'a dair ilkimizi paylaşmak istiyoruz. Bazen bir küçük ayrıntı, bazen günlük yaşam ya da ilginç bir olay. Konu ne olursa olsun, Orta çağı baz alan her alana ilgilimiz. bizi heyecanlandıran şey okurken insanın "bunu ilk kez duyuyorum" hissini yaşaması.

Derginin amacının sadece bilgi vermek üzerine olduğunu düşünmüyoruz; aynı zamanda merak uyandırmak istiyoruz. Okuyan kişinin dergiyi incelerken keyif almasını, şaşırmasını ve yeni şeyler keşfetmesini istiyoruz.

Tamamen Orta Çağ'a odaklanan dijital bir derginin eksikliğini hissettik ve bu alanı kendi bakış açımızla doldurmak istedik. Samimi, anlaşılır ve gerçekten ilgi çekici içerikler üretmeye çalışıyoruz ve çalışmaya devam edeceğiz.

EDITÖRDEN

Merak, çoğu zaman bir soruyla başlar ve cevabı ararken bizi beklemediğimiz kapılara götürür. Elinizdeki dergi de tam olarak böyle bir meraktan doğdu. Orta Çağ'ı yalnızca tarihsel bir dönem olarak değil; düşüncesi, sanatı, bilimi ve gündelik hayatıyla ele alma isteği, bu sayfaların temelini oluşturdu. Amacımız, Orta Çağ'a özgü fakat çoğu zaman geri planda kalan konuları herkesin keyifle okuyabileceği bir dille bir araya getirmektir. Bu nedenle akademik bir mesafe kurmak yerine, anlatı tadında, sade ve samimi bir yol izledik. Çünkü bu dergi bir ekip çalışmasının ürünü ve biz okurun da bu yolculuğun parçası olmasını istiyoruz. Sayfalar arasında ilerlerken merak etmenizi, şaşırtmanızı ve okurken keyif almanızı diliyoruz; her bölümün sizde yeni sorular uyandırmasını ve Orta Çağ'a bakışınızı zenginleştirmesini önemsiyoruz. Merak ettiklerinizi ve henüz fark etmediklerinizi tek bir yerde buluşturmayı, bu yaklaşımı geliştirerek gelecek sayılarda da sürdürmeyi amaçlıyoruz.

Ramazan Alakuş

Editör

Alakuş

İletişim

Instagram: [ortacagdergisi](#)

Mail: ortacag.dergi@gmail.com

Genel Yayın Yönetmeni: Azra
Mecbure GÜL

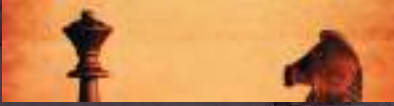
İÇİNDEKİLER

Bu dergi, merak edenler için hazırlandı.

Katkıda Bulunanlar

01

Orta Çağ'da satranç

02

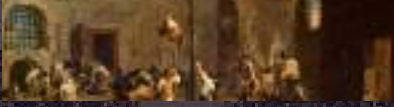
Orta Çağ'da fenomen olmak

06

Mavi ve Mor'un Hikâyesi

11

Engizisyon fiil değil fail

18

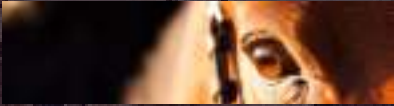
Biyografi dizini

21

Orta Çağ Anadolu Selçuklusu'nda kervansaraylar

26

Orta Çağ tıbbında at

33

Simyanın ortaya çıkışı ve Orta Çağ'da simyacılık

37

Kaynakça

40

KATKIDA BULUNANLAR

Danışman:
Doç. Dr. Meryem GÜRBÜZ

Editör ve Yazar:
Ramazan ALAKUŞ

YAZARLAR:

Azra Mecbure GÜL

Aras Tan AKSAKAL

Büşra EMİR

Efe BİLGİN

Muhammet Can CEYLAN

Zeynep Benay DEMİR

Tasarım/Görsel:

Ramazan ALAKUŞ

Son Okuma & Gözden Geçirme:

Melek TOSUN

Yasemin PARLAK

Teşekkürler...

Bu çalışmanın her aşamasında akademik rehberliği ve değerli yönlendirmeleriyle katkı sunan danışman hocam **Doç. Dr. Meryem Gürbüz**'e ve dergiyi içerikleriyle zenginleştiren tüm **yazarlara** teşekkür ederim. Ayrıca bu derginin ortaya çıkmasında fikirleri, katkıları ve destekleriyle emeği geçen herkese şükranlarımı sunarım.

SATRANÇ

Her Hamle Bir Kaderdir!

Giriş

Satranç, yalnızca bir oyun değil; yüzyıllar boyunca farklı medeniyetlerin düşünce biçimlerini aynı tahtada buluşturan bir kültür mirasıdır. Kökeni 7. yüzyılda Hindistan'da ortaya çıkan Çaturanga'ya dayanan bu oyun, zamanla Asya'dan Orta Doğu'ya, oradan da Avrupa'ya yayılmıştır. Her coğrafya satrancı kendi anlayışıyla şekillendirmiş, kurallar ve taşların işlevleri bu uzun yolculukta değişime uğramıştır.

Orta Çağ'da satranç, özellikle saray çevrelerinde aklın, stratejinin ve sabrın simgesi hâline gelmiştir. Yüzyıllar içinde yapılan kural değişiklikleriyle oyun daha hareketli bir yapı kazanmış, modern satrancın temelleri atılmıştır. Bu yönüyle satranç, geçmişin birikimini günümüze taşıyan yaşayan bir zihinsel gelenek olarak varlığını sürdürmektedir.

Fil, at, kale ve piyon gibi taşlar, Orta Çağ savaş düzeninin sembolik yansımaları olarak görülmüştür.

William Caxton'ın 1489'da basılmış tahta baskılarıyla "Satranç Oyunu ve Oynanışı" adlı eserinden.

Görsel, İtalya'nın Piacenza kentindeki San Savino Bazilikası'nda yer alan 11. yüzyıla ait satranç mozağının, St. Thomasgild tarafından 2014 yılında Photoshop ile düzenlenmiş bir versiyonudur.

Bir tahta, iki ordu ve sayısız ihtimal!

"Ölümle Sonuçlanan Bir Satranç Oyunu" 15. yüzyıla ait Alman tipi bir masa. Bakır levha gravür. Kunsthalle, Hamburg, Almanya.

Orta Çağ'da satranç, bir yandan soyluluğun sembolü, bir yandan da dini tartışmaların gölgesinde lanetli bir uğraş olarak görülüyordu. Peki siz tahtın ihtişamını mı seçerdiniz, yoksa yasakların gölgesinde gizlice oynayanlardan mı olurdunuz?

Kökeni İran ve Hindistan'a dayansa da, Orta Çağ Avrupa'sında bugünkü hâlini aldı. Oyundaki taşlar, piyonlardan şah'a kadar, adeta minyatür bir Orta Çağ dünyasını temsil ediyordu. Tahtın üzerinde yalnızca zekâ yarışı değil; düzen, iktidar ve toplumun hiyerarşisi de sahneye çıkıyordu.

"Libro di giuoco di scacchi" isimli eserden bir görsel.

Pencerde satranç oynayan bir çift. Yaklaşık 1448. Şapel geçidi, Jacques Coeur evi. Bourges, Fransa.

Bu nedenle satranç, Orta Çağ'da yalnızca bir eğlence değil, aynı zamanda bir düşünme pratiği ve ahlaki tartışma alanıydı. Bazı din adamları oyunu boş bir uğraş ya da günaha açılan bir kapı olarak görürken, bazıları ise satrancı sabır, ölçülülük ve aklın terbiyesi için bir araç olarak savundu. Saraylarda bir eğitim unsuru olarak kabul edilen oyun, halk arasında ise kimi zaman gizlice, kimi zaman da yasaklara rağmen oynandı. Böylece satranç, bir yandan iktidarın ve düzenin simgesi olurken, diğer yandan bireysel aklın özgürce sınılandığı sessiz bir meydan hâline geldi.

Tam da bu ikili doğası sayesinde, Orta Çağ toplumunun çelişkilerini en iyi yansıtan oyunlardan biri olmayı başardı.

BATI DÜNYASI SATRANÇ İLE NASIL TANIŞTI ?

Satranç kimi için sadece bir oyun, kimi içinse yüzyılların biriktirdiği bir bilgelik hazinesi. Bugün ellerimizle tuttuğumuz taşların ardında, Hindistan'dan Pers'e, Arap diyarlarından Avrupa saraylarına kadar uzanan uzun bir yolculuk gizlidir.

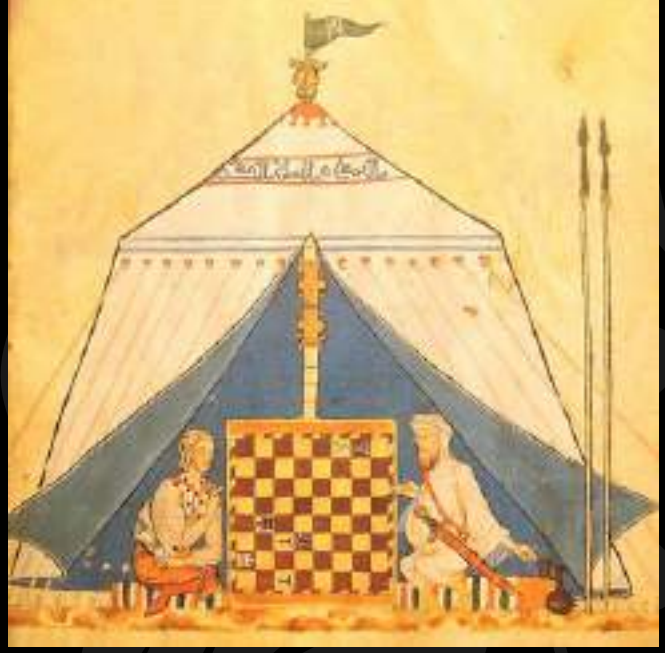

MS 600 civarında Hindistan'da oynanan Çaturanga, satrancın ilk adımı olarak kabul edilir. Savaş meydanını andıran bu oyunda filler, atlar, piyadeler ve arabalar vardı. Sonraki yüzyıllarda oyun, Perslere ulaştı ve burada "Çatrang" adını aldı. Bu sadece bir isim değişikliği değildi; oyunun kurallarında da küçük evrimler başlamıştı.

'Buzurgmihr Satranç Oyununda Ustalaşıyor', Ebu'l Kasım Firdevsi'nin Şahname'sinden (Krallar Kitabı) bir yapraktan detay. İran veya Irak, yaklaşık 1300-1330.

Arapların satrancı tanınmasıyla birlikte
oyun İslam dünyasının
kahvehanelerine, medreselerine ve
hatta saraylarına girdi !

Libro de los Juegos'tan (MS 13. yüzyıl) bir illüstrasyon; bir Müslüman ile bir Hristiyan arasında oynanan satranç oyununu göstermektedir.

*Her hamle, tarihin derinliklerinden
günümüze taşınmış bir iz gibidir !*

Orta Çağ'da Avrupa'da popüler olan bir satranç oyunu, İsviçre'nin Zürih kentinde 14. yüzyılda üretilen Codex Manesse'den bir illüstrasyon.

5 ŞAH VE MAT!

Boş bir satranç tahtasında satranç oynayan bir kadın. İspanya, Granada'daki Elhamra Sarayı'nın Kral Odası'nın tavanındaki resim. 1396-1408 yılları arasına tarihleniyor.

Oyun, İslam dünyasında şatranc adıyla bilinirken, Avrupa'da zamanla satranç (chess, échecs, scacchi) adını almıştır.

Persler döneminde "Çatrang" adını alan satranç, İslam dünyasına ulaştığında artık yalnızca bir savaş oyunu değil, zihinsel bir disiplin olarak görülmeye başlandı. Araplar oyunu "Şatranc" adıyla benimsedi ve satranç kısa sürede saraylardan medreselere kadar yayıldı. Bu dönemde satranç üzerine problemler yazıldı, oyun kuralları kayıt altına alındı ve stratejik düşünme ön plana çıktı. Satranç, akıllı eğiten bir uğraş olarak kabul edilirken, aynı zamanda sabır ve ölçülülük gibi erdemlerle ilişkilendirildi.

"Satranç" adıyla anılan oyun, 8. yüzyıldan itibaren Endülüs üzerinden Avrupa'ya taşındı !

İslam dünyasından Avrupa'ya geçiş ise özellikle Endülüs üzerinden gerçekleşti. Orta Çağ Avrupa'sında satranç, soylular arasında hızla yayılırken halk için daha sınırlı bir uğraş olarak kaldı. Saraylarda oynanan oyun, şövalyelik kültürüyle iç içe geçti; piyonlar askerleri, atlar şövalyeleri, şah ise iktidarı temsil eder hâle geldi. Satranç tahtası, dönemin toplumsal düzenini yansıtan sembolik bir alan olarak görülmüyordu.

Ancak satranç her zaman kabul gören bir oyun olmadı. Bazı dönemlerde kilise, oyunu kumar ve boş zaman uğraşı olarak değerlendirerek yasaklamaya çalıştı. Buna rağmen satranç, yasakların gölgesinde bile varlığını sürdürdü; kimi zaman gizlice, kimi zaman hoşgörülle oynandı. Bu ikili tutum, satrancı Orta Çağ'da hem tartışmalı hem de vazgeçilmez bir kültürel unsur hâline getirdi.

Sonuç olarak satranç, Orta Çağ boyunca yalnızca bir oyun olarak değil, farklı kültürlerin ve düşünce biçimlerinin buluştuğu ortak bir alan olarak varlığını sürdürmüştür. Hindistan'dan başlayıp Pers, İslam ve Avrupa dünyasında şekillenen bu uzun yolculuk, oyuna hem stratejik hem de sembolik bir derinlik kazandırmıştır. Zaman zaman yasaklarla karşılaşsa da satranç, akıllı geliştiren ve düzeni temsil eden yapısıyla toplumun farklı kesimlerinde yaşamaya devam etmiştir. Bugün modern satranç olarak bildiğimiz oyun, Orta Çağ'da atılan bu temeller üzerinde yükselmiş; geçmişin izlerini hâlâ taşlarıyla, kurallarıyla ve anlam dünyasıyla korumayı başarmıştır.

Ortaçağ'da Fenomen Olmak :

Popüler Kültür Sandığımızdan Eski mi ?

Muhammet Can Ceylan

Popüler kültür sandığımızdan daha eski !

Popüler kültür dendiğinde aklına ilk ne geliyor? TikTok dansları? Netflix dizileri? Bir gecede viral olan videolar mı?

Bunlar, evet, çağımızın "popüler" halleri. Ama şu soruyu bir düşün: Sadece biz mi bir şeyleri moda yapıyor, ardından koşuyoruz?

Şaşırabilirsin ama cevap: Kesinlikle evet! Elbette TikTok yoktu ama kalabalıklar vardı; sosyal medya yoktu ama sosyal hayat vardı.

Ya Orta Çağ insanı ?

Sahi onlar ne

yapıyordu ?

Onlar da mı

trend kovalıyordu ?

Yani evet, Orta Çağ'ın da kendi "Popüler kültürü" vardı. Hem de düşündüğünden çok daha canlı ve yaratıcıydı.

Popülerlik,

sadece

çağımıza

özgü değil!

Tarih boyunca herkes bir 'trend'in peşinden koştu.

Bir Orta Çağ Fenomeniyle Tanışın !

Kasaba meydanında fenomen olmak!

üşünsene, bir kasaba meydanındasın. Panayır kurulmuş. Herkes meydanda, şaraplar akıyor, jonglörler havada elma çeviriyor, bir köşede Bir gezgin şair Kral Arthur'un Yuvarlak Masası'nı anlatıyor.

Dinleyiciler büyülenmiş gibi... Orada bulunan herkes bu hikâyeyi belki on kere duymuştur ama sorun değil, çünkü bu onların "dizisi"! Spoiler yemiş olmaları da umurlarında değil.

Ozanlar halkın içine karışır, aşk, kahramanlık ve mistik hikâyeleri anlatır, şarkılar söyler, bazen de dedikodu karıştırırlardı işin içine. Dinî bayramlar, hasat şenlikleri, hatta azizlerin hikâyeleri bile "viral" olurdu.

GEZİCİ OZANLAR DÖNEMİN

STORY ATAN

INFLUENCER'LARIYDI!

Bazı efsaneler o kadar yaygındı ki, o dönemde yaşayan herkesin ağzında dolanırdı. Bugünün "O sahneyi gördün mü?" muhabbeti, o zamanlar "Aziz şu mucizeyi gerçekleştirmiş, duydun mu?" şeklindeydi.

Eğlencenin Karanlık Yüzü!

Ozanlar arasında bile bir tür "sıralama" vardı. En üstte saygı gören profesyonel müzisyenler bulunurken, en altta hokkabazlar ve kuklacılar yer alıyordu. Özellikle panayırdan panayıra, köyden köye dolaşıp geçimini sağlayan hokkabazlar, halk gözünde kaba saba sayılırdı. Onların numaralarının büyüyle yapıldığına inanılırdı ki bu, Orta Çağ'ın zihninde tehlikeli ve kuşkuyla bir düşünceydi.

PEKİ NEDEN İNSAN

popüler OLANA MEYİLLİ ?

Şimdi işin psikolojisine geelim. Neden insanlar (biz de dahil) bu kadar popüler olana düşkün?

**CEVAP,
BEYNİMİZİN
SOSYAL
KABLOLAMASINDA
GİZLİ !**

İnsan, sürüden ayrılmaktan hiç hoşlanmaz. Bir grup ne yapıyorsa, bizim içimizde de onu yapma isteği doğar. Bu, sosyal olarak dışlanmama güdüsünden gelir. Herkesin konuştuğu diziye sen izlemiyorsan, sanki bir dil bilmiyormuşsun gibi hissedersin ya... Orta Çağ'da da insanlar anlatılan efsaneyi bilmiyorsa aynı dışlanmışlık hissine kapılıyordu.

Ayrıca beyin, tanıdık olanı sever. Sürekli tekrar edilen hikâyeler, melodiler, sahneler zihne kolay gelir.

Zihin "Haa, bunu biliyorum!" der ve kendini güvende hisseder. İşte bu yüzden popüler olan şey sadece sosyal değil, aynı zamanda psikolojik olarak da caziptir.

Ve unutmadan: Fransız düşünür René Girard der ki, insanlar bir şeyi kendileri istedikleri için değil, başkalarının onu istemesini görerek isterler.

Yani arzu bulaşıcıdır. Kalabalık bir şeye yönelince, o şey bize değerli görünür. Basit ama etkili: "Herkesin istediği şey kesin güzeldir!"

POPÜLERLİK DEĞİŞİR

İNSANIN DOĞASI DEĞİŞMEZ

Orta Çağ'da bir efsane, bir aziz hikâyesi, bir şenlik oyunu; bugünse bir dizi, bir podcast, bir YouTuber... Şekil değişiyor ama içgüdü aynı: Popüler olanı takip et, konuşulana bil, geri kalma!

İnsanoğlu, çağlar boyunca neyin popüler olduğuna farklı cevaplar verdi ama o popülere duyduğu ilgi hep sabit kaldı. Çünkü popüler olan sadece eğlenceli bir şey değil; aynı zamanda ait olmanın, tanıdıklığın ve anlam arayışının bir yolu. Belki de bu yüzden her çağın kendi “fenomenleri” var. O zamanlar halk meydanında ozanı dinlerken büyülenirdik, şimdi ekran başında bir sonraki bölümü beklerken.

Kısacası, Orta Çağ insanı da bizden pek farklı değildi. Belki telefonu yoktu ama favori hikâyeleri, kahramanları ve dinlemekten bıkmadığı destanları vardı. Onlar da “trendi” takip ediyordu. Belki sadece dans etmiyorlardı. Ya da kim bilir, belki ediyorlardı da sadece reels çekemiyorlardı.

İlk kez Antik Mısır'ın duvarlarında parlayan mavi, ve Fenike Kıyılarında deniz kabuklarından damıtılan mor; yüzyıllar boyunca gökten ilham, denizden kudret taşıyarak Orta Çağ'a ulaştı.

ORTA ÇAĞ'DA MAVİ VE MORUN HİKÂYESİ

Yazarlar:

◆ Zeynep Benay Demir

◆ Ramazan Alakuş

İki rengin tarihine kısa bir yolculuk !

Mısır Mavisi

Nedir bu mavinin gizemi ?

Mısırlılar, beş bin yıldan daha uzun bir süre önce, Nil'in kıyılarında insanlık tarihe unutulmaz bir renk armağan etti: Mısır Mavisi!

Mısır mavisi, bilinen en eski sentetik pigmentti. Eski Mısırlılar ona “yapay lapis lazuli” adını vermişti. Bu adlandırma, rengin doğadaki lapis lazuliye olan benzerliğini ve daha kolay ulaşılabilir bir alternatif arayışını gösteriyordu.

Lapis Lazuli

Gök tanrıçası : Nut

Lapis lazuli, Afganistan'ın kuzeydoğusundaki tek bir vadiden çıkan nadir bir taştır; uzaklık ve kıtlık, onu erken çağlardan itibaren olağanüstü değerli kıldı. İpek Yolu'yla Mezopotamya'dan Mısır'a, Hindistan'dan Çin'e uzanan takılarda ve tören nesnelerinde yer aldı!

Lapis pahalı ve sınırlıydı; Mısırlılar maviye erişimi genişletmek için kendi mavi pigmentlerini ürettiler!

MISIR MAVİSİ NASIL ÜRETİLİR ?

Antik dünyanın en büyüleyici buluşlarından biri olan Mısır mavisi, aslında kontrollü bir ateşin armağanıdır. Eski Mısırlılar, doğanın sunduğu elementleri—çöl kumu, kireç taşı, bakır parçaları veya hurda bronz parçaları—bir araya getirip 850 ila 1000 °C arasında ısıtarak parlak bir sır elde ederlerdi. Soğuyan bu cam kütle, öğütülüp toz haline getirilerek tarihin ilk kalıcı mavi pigmentine dönüşürdü.

Bu üretim süreci, sadece renkli bir boya yapmak için değil, gökyüzünün huzurunu ve Nil'in derinliğini taşlara, duvarlara ve tanrılara adanmış figürlere kazımak içindi. Mısır mavisi, güneşin kavurucu ışığına ve yüzyılların yıpratıcı etkisine rağmen rengini kaybetmeyen bir mucize olarak görülür.

PEKİ YA ORTA ÇAĞ'DA MAVİ NASIL BİR YERE SAHİPTİ ?

Mısır Mavisi, kendi uygarlığının çöküşünden bile uzun yaşadı. Roma İmparatorluğu'nda mozaiklerden seramiklere, resimlerden cam işlerine kadar pek çok alanda kullanılan yaygın bir pigment haline geldi. Yapılan kimyasal analizler, Antik Mısır'ın bu eşsiz buluşunun Ortaçağ'ın başlarına dek neredeyse hiç değişmeden varlığını sürdürdüğünü gösteriyor. Zamanla tarifi unutulsa da, modern kimyacılar bu kaybolmuş sırrı yeniden ortaya çıkarmayı başardı. Bugün Mısır mavisi, erken dönem bilimin ve insan yaratıcılığının en parlak başarılarından biri olarak kabul ediliyor.

Mavi, insanlığın hem en yakını hem de en uzağı olmuştur. Gözlerimizin gördüğü ama ellerimizin dokunamadığı bu renk, gökyüzüyle denizin ortak sırrını taşır. Tarih boyunca insanlar mavide huzuru, Tanrı'da sonsuzluğu, bayraklarda özgürlüğü aramışlardır. Mavi, kutsalın rengi olduğu kadar devrimin de rengidir; hem Meryem Ana'nın örtüsünde hem Fransız Devrimi'nin bayrağında parlar. Uzaydan bakıldığında maviliğe bürünmüş Dünya, sanki bize bu hikâyeyi fısıldar: Mavi, yalnızca bir renk değil, insanlığın kendine ve evrene dair en eski hayalıdır.

Ve belki de tam bu yüzden, mavi bir noktadan sonra doygunlaşır; tıpkı akşamın gökyüzünde yavaşça mora dönmesi gibi. Şimdi, rengin sınırında bir adım öteye geçme vakti: morun gizemine.

M O R

GÜÇ, İNANÇ VE SESSİZLİK

● RENG KODU : #630330

Mor, asırlar boyunca hem hayranlık uyandıran hem de gücün sembolü olarak görülen bir renk olmuştur. Peki, neden özellikle mor? Batı sanatında kraliyet, asalet ve dini simgelerle özdeşleşen bu renk, Orta Çağ Avrupa'sında kiliselerin vitraylarında ve duvar resimlerinde sıkça kullanılmıştır. Roma döneminde ise mor, çok daha güçlü bir anlam taşırdı: Güneş ışığında solmayan, aksine parlaklığını artıran bu canlı ton, toplumda gücün ve sınıf farkının en belirgin göstergelerinden biriydi. Mor giymek sıradan halk için neredeyse imkânsızdı; çünkü pahalı, nadir ve zahmetli bir üretim sürecine sahipti. İmparatorlar, senatörler ve generaller moru statülerinin simgesi olarak kullanırken, bu renk toplumdaki hiyerarşiyi de gözler önüne seriyordu.

“Lüks tüketim” adı verilen yasalar, mor gibi pahalı renklerin yalnızca elitler tarafından kullanılmasını zorunlu kılıyordu. Peki, sıradan biri bu kurallara karşı gelip mor giymeye kalkışsaydı ne olurdu? Bu durum bir çeşit politik meydan okuma olarak değerlendiriliyor ve kimi zaman ağır yaptırımlara yol açabiliyordu. Elbisenin alınmasından toplumdaki itibarın kaybedilmesine, hatta ölüm cezasına kadar uzanan cezalar bile uygulanabiliyordu.

Lüks Tüketim Yasaları

Orta Çağ'da lüks tüketim yasalarının kökeni, Katolik Kilisesi'nin disiplin anlayışına kadar uzanır. Kilise, zamanla hem siyasal hem de toplumsal alanda güçlü bir otorite hâline gelince, din adamlarının rütbelerine göre nasıl giyinmeleri gerektiğini de belirlemeye başladı. Her kademenin kendine özgü bir kıyafeti, bir renk ve kumaş sınırı vardı. Bu düzen, gösterişi sınırlamak kadar, hiyerarşiyi görünür kılmayı da amaçlıyordu. Kilise'nin bu anlayışı, Avrupa düşüncesine ve toplumsal yaşamına yansdı; böylece lüks tüketimi denetleyen yasalar, kraliyet ailesi ve soylular arasında da yaygınlık kazandı.

Lüks tüketim yasaları, Orta Çağ'da Avrupa'nın farklı ülkelerinde çıkarılan ve farklı sosyal sınıf ve grupların kamusal davranışlarını göz ardı eden özel düzenlemelerdi. Örneğin, bu yasaların bazıları soyluların veya kentlilerin kıyafetlerine yapabilecekleri izin verilen harcamaları ele alıyordu. Diğerleri ise Yahudiler ve Müslümanlar gibi sosyal grupların kullanabileceği belirli giyim eşyalarını tanımlıyordu.

**GIYDİKLERİN KİM OLDUĞUNU
DEĞİL, KİM OLMAN
GEREKTİĞİNİ GÖSTERİR.**

DENİZDEN YÜKSELEN MOR

Mor Rengin Hikâyesi

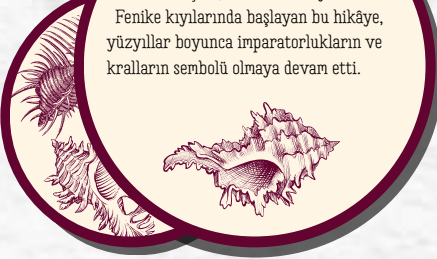

Fenike mitolojisine göre mor rengin keşfi, Sur (Tyre) şehrinin baş tanrısı Melgart ve sevgilisi Tyros'un bir sahil yürüyüşü sırasında başlar. Rivayete göre, çiftin köpeği deniz kıyısında bulunduğu bir salyangozu ısırır ve ağzı canlı mor bir renge boyanır.

Tyros bu rengi o kadar beğenir ki, Melgart'tan aynı renkte bir elbise ister. Böylece, tarihin en pahalı ve en arzu edilen rengi olan Tyrian moru doğar.

Bu mit yalnızca bir aşk hikâyesi değildir; aynı zamanda Fenike'nin yükselişini simgeler. Çünkü o an, bir kadının zarif isteğiyle başlayan merak, kısa sürede bir imparatorluğun ticari dehasına dönüşür. Fenikeliler deniz kıyılarında kurdukları küçük atölyelerde, denizden çıkan bu rengi elde etmeyi öğrenirler. Ve böylece mor, yalnızca bir renk değil; bir zenginlik, bir statü, hatta bir tanrısallık sembolü haline gelir.

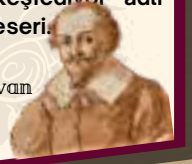
Antik çağda mor, yalnızca bir renk değil, bir krallık nişanı, bir tanrısallık ayrıcalığı. Fenike kıyılarında başlayan bu hikâye, yüzyıllar boyunca imparatorlukların ve kralların sembolü olmaya devam etti.

Bu tablo, Fenike morunun mitolojik keşfini anlatan en ünlü sanat eserlerinden biridir. Arka plandaki liman kenti, Fenike'nin efsanevi şehri Tyre (Sur) olarak betimlenir. Bu boya, binlerce deniz salyangozunun kabuğundan çıkarılan salgıyla elde edilirdi.

1636-1638 Tarihli “Herkül’ün Köpeği Mor Boyayı Keşfediyor” adlı eseri.

Theodoor van
Thulden

Fahiş fiyatlara satılan Mor boyalı kumaşlar, antik Akdeniz ekonomisinin adeta kalbinde

atıyordu. Özellikle MS ilk yüzyıllarda, Roma İmparatorluğu'nun dört bir yanında bu tekstillerin üretimi ve ticareti, hem zanaatkarları hem tüccarları olağanüstü bir refaha taşıdı. Mureks (İskerlet deniz salyangozu) boyasının ünü, en çok Fenikelilerle özdeşleşti; hatta bu görkemli renge adını veren “Tirus Moru”, Sur kentinin kendisinden doğmuştu.

Salyangozlar
gökten gelen bir armağan olarak
kabul edilirdi ve insanların Murex ile
boyama yapmayı nasıl öğrendiklerini açıklayan
mitler ortaya çıktı ve bu hikayeler genellikle
sikkelerde tasvir edilen sahnelerin fonunu oluşturur.
Örneğin, Sur'dan kalma bir sikkede, bir murex
kabuğunun yanında bir köpek resmedilmiştir. Bu,
Melkarth'ın (Herkül'ün Sur versiyonu) sahilde yürürken
köpeğinin ağzının mor bir lekeyle lekелendiğini fark
ettiği temel hikayeye gönderme yapar.
Daha detaylı incelediğinde, köpeğin
bir murex'i ısırıldığını fark eder...
ve gerisi tarihtir.

Deniz salyangozunu köpeğin
ısırması efsanesini anlatan Fenike
sikkesi.

Mureks (İskerlet deniz salyangozu)'ların antik dünyadaki itibarı o kadar büyüktü
ki, Roma dönemine ait pek çok sikkede –özellikle Sur'da basılanlarda– bu
canlıların kabuklarına rastlamak mümkündür. Bu, yalnızca bir süsleme değil, aynı
zamanda zenginliğin ve saygınlığın bir simgesiydi. Mureks (İskerlet deniz
salyangozu), o dönem için yalnızca bir boya değil, “gücün rengi”ydi.

ENGİZİSYON'DA FİİL DEĞİL FİL!

Engizisyon, Latince "inquisitio" yani "soruşturma" kökünden gelen bir kelimedir. Ancak hepimiz onu 12. yüzyılın sonlarında Katolik Kilisesi tarafından kurumsallaştırılmış, Hristiyanlığa belki de bugün bile verilmiş olan en büyük zararı, keyfiliği ve ekstrem cezalandırma yöntemleriyle tanınan Engizisyon mahkemeleriyle biliyoruz.

Engizisyon mahkemelerinde, günümüz hukuk devletlerinin mahkemelerinde uygulanan ve artık evrenselleşmiş olan ceza hukuku ilkelerinin hiçbiri yoktu. Bu mahkemelerde amaç, adalete yönelmiş toplumsal bir yaşam düzenini normlarla sağlamak değil; hukukun Katolik Kilisesi'nin çıkarları için araçsallaştırıldığı ve bireylerin haklarının sistemli biçimde hiçe sayıldığı bir keyfilik düzeninin en yıkıcı biçimde oluşturulmasıydı. Engizisyon mahkemelerinin en temel amacı, kilisenin "heresy" olarak adlandırdığı sapkınlıklarla mücadele etmektir. Sapkınlıkları yapan heretiklerin tanımı ise tamamen hem savcı hem yargıç hem de jüri rolündeki engizitörün keyfi ve hayal gücüyle sınırlıydı.

Bu heretikler farklı bir mezhepten olan bir Hristiyan, şişman bir adam hatta düşürdüğü elmaları yerden alan bir kadın bile olabilirdi. Limitler neredeyse sınırsızdı. Suçların müeyyideleri de ölçülüğünden olabildiğine uzaktı; dil kesmek, diri diri yakmak, ellerin kolların kesilmesi, derinin yüzülmesi gibi canilikler standartlaşmıştı. Mahkemelerde fiziksel delillerin bulunamaması, sanığın masumiyetinin değil, şeytanın etkisinin bir tezahürü olarak görülüyordu.

Tüm bu absürtlüğün haricinde Engizisyon mahkemelerinin en çarpıcı yönlerinden biri de failin temel haklarının tamamen yok sayılmasıydı.

Örneğin saniğin suçlamadan haberdar edilmeden tutuklanabilmesi, kendisini kimin ihbar ettiğini öğrenmesinin mümkün olmaması, kendi lehine tanıklık yapanların da “sapkınlığa destek” suçlamasıyla karşı karşıya kalması, avukat tutmasının yasak olması ve belki de en kötüsü olarak işkencenin delil üretme aracı olarak kullanılması, mahkeme sürecini bir hak arama mücadelesinden çıkarıp bir çeşit cezalandırılma ayinine dönüştürüyordu.

Ancak o dönemlerde yapılan bu vahşi yargılamalardan sadece Katolik Kilisesi’ni sorumlu tutmak doğru değildir. Çünkü her ne kadar soruşturmayı ve yargılamayı mahkeme yapsa ve heretiğin cezasına engizitör karar verse de, cezaların infazı mahkemenin kurulduğu bölgenin sivil ve laik siyasi erkleri tarafından gerçekleştiriliyordu.

Engizisyon mahkemelerindeki işkenceler, engizitörler için Tanrı’nın işini yapmaktı.

Öyle ki “itiraf” diye adlandırılan kişinin günahlarını anlatması kutsal görülüyor ve bu kutsiyetin açığa çıkması için yapılan her türlü konuşturma yöntemi mübah, hatta gerekli sayılıyordu. Verilen cezaların infazı da bir korku aracı olarak kullanılıyordu. Cezalar sadece bireye uygulanan yaptırımlar değil, tüm topluma verilen bir gözdağıydı. Cezaların infazı, tüm insanların kalbinde yer etmesi için neredeyse her zaman açık ve toplu şekilde gerçekleştiriliyor, kilisenin korku kültürünü besliyordu.

KUTSAL KONSEY

Bütün Engizisyon mahkemeleri resmî olarak 19. yüzyılın başlarında kaldırılmıştır. Ancak bizzat papaya bağlı Roma Engizisyonu, 1908 yılında Engizisyon Konseyi'nin adının değiştirilmesiyle "Kutsal Konsey'e; ardından 1962-1965 yılları arasında ise "İman Doktrini Kurulu" (CDF - Congregation for the Doctrine of the Faith) adını alarak bugün hâlâ Katolik Kilisesi'nin bir kurumu olarak devam etmektedir. Kurum artık sadece Katolik inancının öğretilerini korumakla yükümlü bir danışma organıdır. Yargılama yetkisi, fiziksel cezalar ve mahkeme sistemi ortadan kalkmış; yalnızca fikrîsel bir denetim kurumu haline gelmiştir.

Sonuç olarak, Engizisyon mahkemeleri bugün bile papaların defalarca özür dilediği, eylemlerini insanlık dışı olarak yorumladığı; Orta Çağ'ın karanlık bir kurumu olmaktan öte, hukukun evrensel ilkelerinden uzaklaşmanın nasıl yıkıcı sonuçlar doğuracağına tarihsel bir kanıtı ve uyarısıdır.

Bu mahkemeler ayrıca, dini dogmaların hukukun şiddet meşruluğu ile birleştiğinde bireyler üzerinde nasıl bir baskı mekanizmasına dönüşeceğini de göstermektedir. Masumiyet karinesi, savunmanın kutsallığı, adil yargılanma hakkı ve işkence yasağı gibi hukukun temel ilkeleri; Engizisyon mahkemeleri gibi hukuku kendi keyfiyetlerine göre kullanan kurumlara karşı geliştirilen ve hukuk devletleri için aksi düşünülmemeyen evrensel değerlerdir.

Unutmamalıyız ki Hukuk, bireylerin haklarını korumak için vardır; dogmaların değil, adaletin, aklın ve vicdanın hizmetinde olmalıdır...

◆ Engizisyon mahkemesi

BİYOĞRAFI DİZİNİ

Yazar: Ramazan ALAKUŞ

Giriş

İnsanlık tarihinin en parlak dönemlerine baktığımızda, uygarlığın yönünü değiştiren dönüm noktalarının çoğunun ardında gözlem yapan, soru soran, araştıran ve öğrendiklerini insanlığın ortak hafızasına işleyen bilginler olduğunu görürüz. Bu sayımızda, farklı coğrafyalarda ve farklı yüzyıllarda yaşamış olsalar da aynı amacı paylaşan dört büyük ismin izini sürüyoruz: Fâtıma el-Fihri, Fergânî, el-Bîrûnî ve İbnü'l-Baytâr. Onlar; gökyüzünün sırlarını çözmeye çalışan astronomların, bilginin kurumsallaşmasını sağlayan eğitim öncülerinin, doğanın dilini anlayan hekimlerin ve dünyanın matematiksel düzenine ışık tutan düşünürlerin temsilcileridir. Kurdukları kurumlar, geliştirdikleri yöntemler ve ortaya koydukları eserlerle hem kendi çağlarını aşmış hem de modern bilimin temellerine katkıda bulunmuşlardır. Bu isimler, coğrafyaların ve imparatorlukların ötesinde, insan aklının sınırsız merakının ne kadar dönüştürücü olabileceğini gösteren ortak bir hikâyenin kahramanlarıdır.

Bu biyografi dosyasında, 9. yüzyılda Kuzey Afrika'da dünyanın en eski üniversitelerinden birini kuran Fâtıma el-Fihri ile başlıyoruz; ardından Abbâsî gökbiliminin parlak isimlerinden Fergânî'nin göklerle kurduğu matematiksel dili inceliyoruz. 10. ve 11. yüzyılların çok yönlü dâhisi el-Bîrûnî ile yolculuğumuzu derinleştiriyor ve doğanın şifalı dünyasını sistematik bir bilime dönüştüren İbnü'l-Baytâr ile tamamlıyoruz. Her biri, yaşadığı çağın sınırlarını aşarak insanlığın ortak bilgi mirasına bir tuğla eklemiş benzersiz bilginlerdir. Bu sayfalarda onların hikâyelerini anlatırken, geçmişten bugüne uzanan bir düşünce zincirinin halkalarını da yeniden keşfedeceksiniz. Çünkü bilginin serüveni, tek bir döneme değil, insanlığın tamamına ait bir yolculuktur.

Bir üniversitenin temelleri neden Kuzey Afrika'da atıldı?
Bir Harizmli, gökleri nasıl ölçtü?
Bir Ferganalı, Avrupa astronomisini nasıl etkiledi?
Bir Endülüslü, botanikte çığır açtı mı?

Fâtıma el-Fihri

Fergânî

el-Bîrûnî

İbnü'l-Baytâr

Fatıma el-Fihri, IX. yüzyılda yaşamış, dünyanın kesintisiz olarak faaliyet gösteren en eski üniversitesi olan ve bugün Fas sınırları içindeki **Karaviyyin Üniversitesi**'nin kurucusu olan öncü bir Müslüman kadındır. Yaklaşık 800'lü yıllarda Tunus'un Kayrevan şehrinde, varlıklı ve dindar bir ailenin iki çocuğundan biri olarak dünyaya geldi. Babası Muhammed bin Abdullah el-Fihri, öğrenmeye büyük önem veren, çocuklarına fıkıh ve

FÂTİMA EL-FİHRÎ

hadis ilmini aktaran eğitimli bir tüccardı. Fatıma ve kız kardeşi Meryem, iyi bir dini eğitimle büyümüş ve babalarının desteğiyle ilim yolunda yetişmişlerdir.

Aile, daha sonra Fes'e göç etti ve burada Fatıma'nın hayatındaki en büyük adımın temelleri atıldı. Babası ve eşi kısa bir süre arayla vefat edince, Fatıma aile servetinin büyük kısmının mirasçısı oldu. Son derece dindar olan Fatıma, sahip olduğu bu imkânı toplum yararına kullanması gerektiğine inanıyordu. Gençlere öğrenme fırsatı sunma isteği nedeniyle şehirde "erkek çocuklarının annesi" olarak biliniyordu.

Fatıma, 859 yılında Tunus'taki doğduğu Kayrevan'ın adını vererek Karaviyyin Camii ve Medresesi'nin temelini attı. Bu kurum zamanla **İslam dünyasının en önemli ilim merkezlerinden birine dönüştü**. El Ezher'den yaklaşık 100 yıl, Bologna Üniversitesi'nden ise yaklaşık 200 yıl önce kurulmuş olan Karaviyyin, sadece İslami ilimlere değil; şiir, mantık, felsefe, coğrafya, matematik ve fen bilimleri gibi pek çok alana da ev sahipliği yaptı. Üstelik eğitim ücretsizdi.

Karaviyyin Üniversitesi, yüzyıllar boyunca hem Müslüman hem de Hristiyan âlimlerin ilgisini çekti. İbn Rüşd, İbn Haldun, Maimonides ve hatta daha sonra Papa II. Sylvester olacak Gerbert d'Aurillac'ın burada eğitim gördüğü rivayet edilir. Üniversitede uygulanan birçok eğitim yöntemi—kursu sistemi, sözlü savunma, derecelendirme, cübbe ve püskül gibi—daha sonra Batı üniversitelerine model oldu.

KARAVİYYİN ÜNİVERSİTESİ'NDE EĞİTİM GÖRMÜŞ ÖNEMLİ ŞAHSİYETLER

Kurucu: **Fâtıma el-Fihri**

Felsefeciler: **İbn Haldun, İbn Rüşd, İbn Bace**

Mutasavvıflar: **Abdüsselam bin meşîş, İbn Hazım**

Coğrafyacı: **Eş-Şerif El-İdrisi**

Tıp: **İbn Meymun**

Günümüzde hâlâ eğitim veren bu üniversite, 4.000'den fazla el yazması barındıran kadim bir kütüphaneye sahiptir; Fatıma'nın diploması ise hâlâ sergilenmektedir. Hakkındaki bilgilerin bir kısmı 14. yüzyıl tarihçisi İbn Ebî Zerrâ tarafından aktarılmış olup, El-Karaviyyin kütüphanesinin 1323'teki büyük yangını nedeniyle birçok kayıt kaybolmuştur. Fatıma el-Fihri, ilme ve topluma hizmetle geçen bir ömrün ardından 880 yılında vefat etti.

"Ümmü'l-Beneyn" yani "oğulların annesi" olarak anılan bu vizyoner kadın, bugün bile bilgiye adanmış hayatın en parlak örneklerinden biri olarak hatırlanmaktadır...

FERGÂNÎ

IX. yüzyılın önde gelen Orta Asya alimlerinden tam adıyla: Ebû'l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Kesîr el-Fergânî (yaklaşık 797–865), İslam'ın Altın Çağı'na damgasını vuran en önemli astronom, matematikçi ve mühendislerden biriydi. Batı'da **"Alfraganus"** olarak tanınması, eserlerinin yalnızca doğu bilim çevrelerinde değil;

Avrupa'da da yüzyıllarca temel başvuru kaynaklarından biri olmasından ileri gelir. Fergânî'nin doğum yeri, bugün Doğu Özbekistan sınırlarında yer alan Kuva şehridir. Genç yaşta ilmî kabiliyeti fark edilmiş ve Abbasi halifelerinin himayesinde Bağdat'taki Beytül-Hikme çevresinde yetişmiştir. Burada ünlü bilim insanı **Muhammed el-Hârezmî** ile birlikte çalışmış, matematik ve astronomi çevirilerinin Arapça bilim geleneğine kazandırılmasında rol oynamıştır.

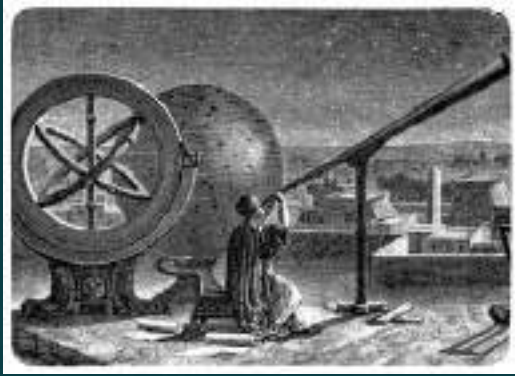
Fergânî, İslam dünyasının en büyük ortak gözlem projelerinden biri olan meridyen yayı ölçümü çalışmalarına katılarak Dünya'nın çevresinin hesaplanmasına doğrudan katkı sağlamıştır. Sencer Çölü'nde yapılan bu çalışma, dönemin en isabetli ölçümlerinden biri olarak kabul edilir. İlmî faaliyetlerinin önemli bir kısmı Abbasi sarayında geçmiş olsa da Fergânî'nin başarıları Bağdat'la sınırlı kalmadı. 861 yılında Kahire yakınlarındaki Rauda Adası'nda inşa edilen ünlü Nilometre'nin yapımını bizzat denetledi; bu mühendislik harikası su ölçüm yapısı, 1971'de Asvan Barajı devreye girene kadar işlevini korumuştur. Bu tarih, onun biyografisindeki sayılı kesin bilgilerden biridir.

Fergani'nin Astronomi Unsurları ve Kronoloji isimli Kitabı

Fergânî'nin ününü perçinleyen en önemli çalışması, Batlamyus'un **Almagest**'ini anlaşılır bir dille özetleyen **"Astronominin Unsurları"** adlı eseri idi. Bu kitap, XII. yüzyılda Latince'ye çevrildikten sonra Avrupa üniversitelerinde yüzyıllar boyunca temel ders kitabı olarak okutuldu; Dante'nin Ziyafet adlı eserinde bile başvurduğu başlıca kozmografya kaynağı oldu. Dünya'nın biçimi, gezegenlerin hareketi ve iklim kuşaklarına dair aktardığı bilgiler, Kolomb ve Macellan gibi keşiflerin ufkunu genişleterek coğrafi keşiflerin bilimsel zeminini oluşturdu.

Fergânî yalnızca gökyüzünü açıklamakla kalmadı, onu ölçmenin araçlarını da geliştirdi. Usturlap ve güneş saatlerinin yapımına dair kaleme aldığı teknik kitaplar **Ortaçağ astronomisinin standart referansları hâline geldi.**

Özellikle **"Usturlap ile İşlemler Kitabı"**, bu aletin temelinde yer alan stereografik izdüşüm teoremini ilk kez açık biçimde ispatlamasıyla bilim tarihinde ayrı bir yer kazandı.

Fergânî'nin, Batlamyus'un ünlü astronomi eseri **Almagest**'i sadeleştirdiği çalışması hem İslam dünyasında hem de Avrupa'da büyük yankı uyandırdı. Antik çağın en kapsamlı gökbilim kitabı sayılan **Almagest**'in bu anlaşılır özeti, 1135'te Sevilla'lı John tarafından Latince'ye çevrildi ve Avrupa üniversitelerinde yüzyıllar boyunca temel ders kitabı olarak okutuldu. Ardından yapılan İbranice ve yeni Latince çeviriler de eserin kıtalar arasında yayılmasını hızlandırdı. Böylece Fergânî, çağını aşan ve bilim tarihine adını kalıcı biçimde yazdıran bir bilgin hâline geldi.

Gökbilimine yaptığı katkılar sayesinde **Ay'ın üzerinde bir krater bugün "Alfraganus" adını taşır.** Modern Özbekistan'da ise Fergana Devlet Üniversitesi onun ismiyle anılır; 1998'de UNESCO'nun desteğiyle 1200. doğum yılı uluslararası çapta kutlanmıştır. Kahire'deki Rauda Adası'na 2007'de dikilen Fergânî anıtı ise, onun bıraktığı bilim mirasının hâlâ saygıyla yaşatıldığını gösterir.

Ölüm tarihi kesin olarak bilinmese de 9. yüzyılın sonlarına doğru vefat ettiği kabul edilir. Ancak ardında bıraktığı miras, ölümünün çok ötesine taşmıştır. Fergânî, yıldızların rehberlik ettiği eski dünyanın ufkunu genişleten, hem İslam dünyasında hem de Avrupa'da bilimin yolunu aydınlatan nadir isimlerden biridir.

Fergâni Krateri

Fergani'nin Bilime Katkılarından dolayı Ona Hürmeten **Ay'daki bir kratere** onun ismi verilmiştir...

Orta Asya'nın kadim şehirlerinden Harezm'de 973 yılında dünyaya gelen Ebû Reyhân el-Bîrûnî, İslam'ın Altın Çağı'na yön veren çok yönlü bir bilgin olarak tarihte eşsiz bir yer edindi. Doğduğu yerin adı "Bîrûn"—yani "dış mahalle"—onun hayat boyu sürececek yolculuğunun sembolü gibiydi: Bilginin sınırlarının dışına taşmayı, alışılmışın ötesine geçmeyi seçmişti.

EL-BÎRÛNÎ

Yukarıda Bîrûnî'nin bir minyatürü yer almaktadır. Soldaki Bîrûnî'dir.

997'de memleketine dönen El-Bîrûnî, Abbasi ve Sâmânî saraylarıyla temas kurarak bilimsel çevrelerde hızla yükseldi. 1000'lerin başında Cürcan'a giderek ünlü eseri el-Âsârü'l-Bâkiye'yi tamamladı; farklı kültürlerin takvimleri, astronomisi ve kronolojileri üzerine yaptığı bu derin çalışma, onu hem İslam dünyasında hem de ötesinde tanınır kıldı. Ancak asıl dönüm noktası, 1017'de Gazneli Mahmud'un Harezm'i fethetmesiyle yaşandı. Birçok bilgin gibi El-Bîrûnî de Gazne'ye götürüldü, fakat bu zorunlu yolculuk bilim hayatının en verimli dönemini başlatacaktı.

El-Biruni'nin dünya tasfiri.

146 esere imza atan El-Bîrûnî; matematik, astronomi, coğrafya, jeoloji, farmakoloji, tarih ve dinler tarihi gibi onlarca alanda çağının çok ötesine geçti. Afrika kıtasının sularla çevrili olduğunu sezmesinden, yerkürenin dönüşü fikrine yaklaşmasına; jeolojik katmanları yorumlamasından, haritacılıkta modern koordinat sistemlerinin temellerini atmasına kadar pek çok keşif onun adını ölümsüzleştirdi.

13 Aralık 1048'de Gazne'de vefat eden El-Bîrûnî, ardında yalnızca kitaplar değil, insanlığın dünyayı anlama biçimini değiştiren bir düşünsel miras bıraktı. Bugün hâlâ "evrensel deha" olarak anılmasının nedeni, yaşadığı çağı aşan berrak bir bilim vizyonuna sahip olmasıdır.

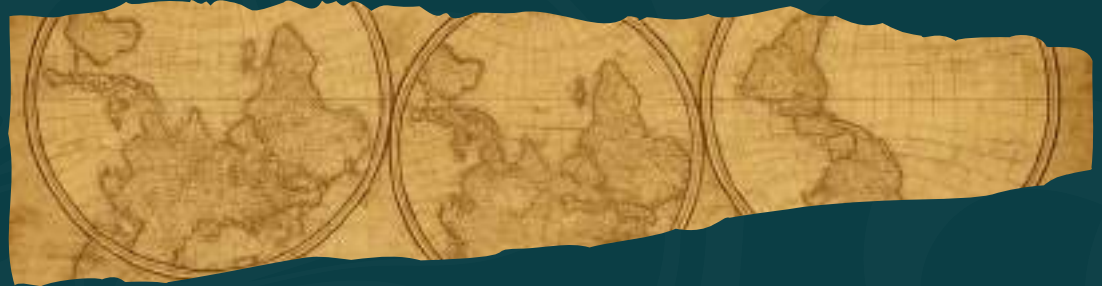
El-Bîrûnî'nin bilimsel kariyeri, Harezm'de başlayan sakin eğitim yıllarından sonra bölgedeki iç karışıklıklarla kesildi. 995'teki siyasi çalkantılar nedeniyle Harezm'den ayrılmak zorunda kaldı ve bir süre Rey'de yaşadı. Bu dönemde büyük astronom **El-Hucendî ile önemli gözlem çalışmaları yaptı**. Güneş ve tutulma ölçümleri sayesinde trigonometrik yöntemlerle dünyanın boylam farklarını hesaplama denemelerine girişti. Genç yaşında kaleme aldığı Kartografya adlı eseri, hem kendi projeksiyon yöntemini açıklaması hem de farklı harita projeksiyonlarını değerlendirmesi bakımından dönemi için olağanüstü bir birikimin göstergesiydi.

El-Biruni'nin astronomik çalışmalarından bir çizim, Güneş'in konumuna göre Ay'ın farklı evrelerini açıklıyor

Gazne'de saray astronomu olarak görevlendirilen El-Bîrûnî, Sultan Mahmud'un Hindistan seferlerine gözlemci olarak katıldı. Bu seyahatler ona Sanskritçe öğrenme, Brahmin bilgelerle tartışma ve Hindu kültürünü birincil kaynaklardan inceleme imkânı sundu.

1030'da tamamladığı Kitâbü'l-Hind, yalnızca Hindistan tarihi ve kültürünün en nesnel incelemelerinden biri değil; aynı zamanda karşılaştırmalı dinler ve antropoloji alanlarının ilk örneklerinden biri kabul edilir. **Coğrafya ve astronomiye dair en kapsamlı eseri olan Kanûn el-Mesûdî ise bilim tarihinde kalıcı bir temel oluşturdu.**

El-Biruni, İslam'ın en büyük bilim insanlarından biri olarak bilinir. George Sarton'ın "Bilim Tarihine Giriş" adlı eserinde **El-Biruni hakkında yaptığı yorumda da belirttiği gibi, "İslam'ın en büyük bilim insanlarından biri ve genel olarak tüm zamanların en büyüklerinden biridir."**

İBNÜ'L-BAYTAR

Endülüs'ün liman şehri Mâleka'da dünyaya gelen İbnü'l-Baytar, tam adıyla Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Baytar, XII. ve XIII. yüzyıllarda yaşamış, geniş coğrafyalarda yaptığı çalışmalarıyla ün kazanmış **Ortaçağ İslam dünyasının en parlak botanikçi ve eczacılarından biri** kabul edilir.

Babasının veteriner oluşu ona "**İbnü'l-Baytar**" lakabını kazandırmış, çocukluk yıllarında aldığı ilk eğitim hem dinî ilimleri hem de çevreye yönelik gözlemleri içererek bitkilere duyduğu ilgiyi beslemiştir. Farklı tarih rivayetleri bulunsada yetiştiği kültürel çevre onun daha genç yaşlarda ilmi meraka yönelmesini sağlamıştır.

İbnü'l-Baytar'ın bilimsel kişiliğinin şekillenmesinde, dönemin önde gelen botanikçilerinden Ebü'l-Abbas en-Nebâtî ile geçirdiği yoğun yıllar belirleyici olmuştur. Yirmili yaşlarına kadar hocasıyla Endülüs'ün çeşitli bölgelerini dolaşmış, tıbbî bitkilerin çeşitlerini, yetiştirme alanlarını ve yerel adlarını yerinde öğrenmiştir.

Bu dönemde Dioskorides ve Galen gibi Antikçağ tıp bilginlerinin eserlerini inceleyerek hem Helenistik hem İslam bilim geleneğini bir araya getiren güçlü bir altyapı oluşturmuştur.

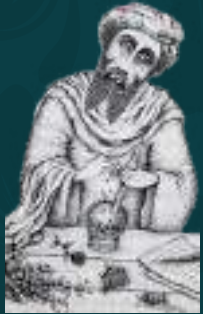

Bilimsel merakının onu coğrafyalar aşan bir araştırmacıya dönüştürdüğü dönem, **İbnü'l-Baytar'ın üç kıtada seyahat eden ender Ortaçağ bilginlerinden biri olmasını sağladı**. Kuzey Afrika'dan Anadolu'ya, Ege adalarından Suriye topraklarına kadar yüzlerce bitki türünü yerinde inceledi.

İncelediği bitkilerin yalnızca görünüşlerini değil; yetiştikleri toprağı, iklim koşullarını ve büyümelerini etkileyen tüm çevresel faktörleri de sistemli bir şekilde kaydetti. Bu yolculuklarda Müslüman ve gayrimüslim bilginlerle görüşerek geniş bir bilgi ağı oluşturdu.

Araştırmalarının değeri, yaşadığı dönemin devletleri tarafından da fark edildi. Mısır'a yerleştiğinde Eyyûbî hükümdarı Melik Kâmil tarafından **Mısır botanikçileri başkanı olarak görevlendirildi**. Saray himayesinde hem tıbbî bitkiler üzerine çalışmalarını sürdürdü hem de Suriye gibi farklı bölgelere yapılan seferlerde gözlemlerini genişletme fırsatı yakaladı. Bu dönem, eserlerinin olgunluk çağı olarak kabul edilir.

İbnü'l-Baytar'ın en büyük mirası, bitkiler ve basit ilaçlar üzerine yazılmış en kapsamlı Arapça eserlerden biri sayılan "el-Câmi' li-Müfredât el-Edviye ve'l-Ağziye"dir. Alfabetik düzenlenen bu dev çalışma, 2000'i aşkın maddeyle bitkilerin tıbbî kullanımını, şifalı özelliklerini, mahallî ve bilimsel adlarını bir arada sunar. Bir kısmı kendi keşfi olan yüzlerce bitkiyi bilimsel tutarlılıkla açıklaması, onu İslam bilim tarihinin en güvenilir eczacı-botanikçilerinden biri hâline getirmiştir.

Ömrünü bitkilerin sırlarını çözmeye adanmış İbnü'l-Baytar, 1248 yılında Şam'da vefat etti. Arkasında bıraktığı geniş bitki koleksiyonu, yeni tıbbî keşifler ve yetiştirdiği talebeler, onu **Ortaçağ botanik tarihinin en parlak simalarından biri olarak bugün hâlâ yaşatmaktadır**.

Endülüs'ten Mısır'a uzanan yolculuklarında bitkilerin sırlarını kayda geçiren İbnü'l-Baytar, bilim tarihinin seçkin **botanik ustaları** arasındadır...

KERVANSARAYLAR

Türk mimarisinde en eski kervansarayların Karahanlılardan kaldığı ve bu kervansarayların ribat olarak adlandırıldığı bilinmektedir. Karahanlı kervansaraylarının daha sonrasında Selçuklular tarafından geliştirildiği bilinmektedir. İslam dünyasında kervansarayın karşılığı olarak kullanıldığı bilinen ribat, kullanımı açısından daha geniş bir coğrafyaya sahiptir. Ribat Arapça; nizam, düzen, irtibat, sıralama, kontrol etme, sağlam yürekli olma gibi anlamlara gelen RBT kökünden gelmektedir. Ribat kavramının İslam coğrafyasının neredeyse tamamında karşılaşılabileceğimiz bir yaygınlık boyutuna ulaştığı bilinmektedir.

Ribat kavramının İslam coğrafyasının neredeyse tamamında karşılaşılabileceğimiz bir yaygınlık boyutuna ulaştığı bilinmektedir. Kervansaray tabirine bakıldığında ise ribatların devamı olduğu barizdir. Kervansarayların askeri gayeler sebebiyle yapıldığı bilinmektedir. İslam memleketlerinin hemen hemen her yerinden gönüllü askerlerin, İslamiyet gayesinde muharebe yapma amacıyla bu yapılarda kaldıkları bilinmektedir.

Ribatlar içlerinde yatacak, yiyecek yerleri, ambarlar, mescit ve hamamlar, hayvan ahırları bulundurur ve sınırlarda bir savunma sistemi kurarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. Sağlamlaştırılmış surlarla ve surların üzerinde bulunan kulelerle donatılmışlardır. Ribatların, devlet veya zengin ahalinin vakıfları sayesinde beslendiği bilinmektedir. Arap coğrafyacılara Maverâünnehr'de 10000 ribatın olduğunu söylemişlerdir. İslam kültüründe kervansarayların bir diğer adının han olduğu bilinmektedir. Anadolu'da kervansarayların en şöhretli olanları han olarak bilinmektedir.

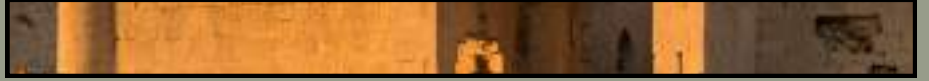

Kervansarayların yani ribatların tarihi kökenine ulaşabilmek için İslamiyetin, Arap yarımadasından çıkıp yayılmaya başladığı dönemlere bakmak gerekir. Araplar Mezopotamya, İran, Maveraünnehir'i hakimiyeti altına aldıktan sonra buralardaki hakimiyetini korumak için uzunca bir süre uğraşmak zorunda kalmışlardır. Şark'da kendilerine karşı koyabilecek siyasi bir güç kalmamıştır aynı zamanda Garb'da da İslam devleti hudutlarını ciddi boyutta tehdit edebilecek siyasi bir güç yoktu fakat İslamiyet çemberine yeni girmiş olan İran ve Maveraünnehir'de iç müdaafa tahribatına olanak vardı. Stratejik ve iktisadi önemi olan lojistik yollarının korunması, dağların ötesinden gelecek olan tehditlerin önlenmesi, isyanlara olanak sağlanmaması ve bastırılması için bir müdafaa sistemi oluşturulmuştur. Askeri ve iktisadi olarak önemli olan büyük şehirlere veya stratejik konumlara daha ilk zamanlarda Arap kabilelerinden zümreler getirilip yerleştirilmiştir.

Ribat, güçlü bir savunma sistemi oluşturulması amacıyla yapılmış sağlam savunma noktalarıdır. Selçuklu döneminde kervansaraylar, bizim açımızdan köklü bir medeniyet unsuru olmaya başlamıştır ve en tipik örneklerini bu dönemde ortaya çıkarmıştır. Anadolu'da kurulan kervansaraylar, İpek Yolu'nun Anadolu ve Ortadoğu kısmında tüccarların güvenli bir şekilde yolculuk yapıp barınma, güvenlik gibi imkanlar sağlamasına ek olarak bu bölgelerdeki kültür ve değerlerin tüccarlar aracılığıyla uluslararası nitelik kazanmasını da sağlamıştır. Böylece milletlerin birbirlerine karşı ön yargıları kırılmış etkileşimleri artmıştır.

Anadolu Selçuklu Döneminin Önemli Kervansarayları

Alay Hanı

Bilinen en erken tarihli sultan hanı olarak karşımıza çıkmaktadır. II. Kılıçarslan tarafından 1155-1192 tarih aralığında inşa ettirildiği bilinmektedir. Alay Hanı adını sonradan almıştır. Avlu kısmının tamamen yıkıldığı ve hol bölümünün taç kapısının sağlam olduğu bilinmektedir. Taç kapının üzerinde bulunan geometrik süslemelerin bu tür han kapılarının erken bir örneği olduğu bilinmektedir. Kapıda iç içe geçmiş sekizgenlerden oluşmuş geometrik motif örgülü bordürler görülmektedir. Bu örgülü bordürlerin Türk süsleme sanatında Anadolu dışından itibaren bir gelişmeye sahip olduğu bilinmektedir.

Alay Hanı Taç Kapısı.

Yapının cepheleri düzgün kesme taş ile kaplıdır ve kaba moloz taş ile inşa edildiği bilinmektedir. Avlunun cephe ortalarında ve köşe kulelerinde de devşirme malzemelere rastlandığı bilinmektedir. Yapı planına bakıldığında ise dikdörtgen planlı kapalı iki ana bölüme sahip olduğu görülmektedir. Açık avlunun ortasında köşk mescidi vardır.

Kapı üzerinde yer alan aslan figürünün ise sembolik olarak Kılıçarslan'a bağlandığı kabul görmektedir ve taç kapı kompozisyonunun önemli bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Çift vücutlu, tek başlı aslan figürü.

Aslan, hem sultanın fiziksel gücünü hem de adalet ve koruyuculuk özelliklerini temsil etmektedir. Ayrıca figür, yapının devlet gücüyle olan bağını vurgulayan ideolojik bir anlatım unsuru olarak da değerlendirilmektedir. Selçuklu taş işçiliğinde sıklıkla karşılaşılan bu tür figürlü bezemeler, yalnızca estetik amaçlı değil, aynı zamanda politik ve simgesel bir anlam taşımaktadır.

Evdır(Eski) Hanı

Evdır Hanı'nın Antalya- Burdur yolu üzerinde olduğu bilinmektedir. 1215-1219 yıllarında Anadolu Selçuklu Sultanı olan I. İzzeddin Keykavus tarafından yaptırılmış ve o dönemin en büyük hanı olmuştur.

Evdır Hanın güney cephesi üzerinde yer alan taçkapısı.

Hanın, Selçuklu kervan yollarının önemli duraklarından biri olduğu bilinmektedir. Anadolu Selçuklu hanları içerisinde tek örnektir. Büyük kare bir avlunun etrafını çevirmiş iki sıra revaktan oluştuğu bilinmektedir. Kervansarayın hiçbir kapalı bölümü yoktur. Tasarımı iklimsel etkiler göz önüne alınarak yapılmıştır ve başka bir örneğinin olmaması oldukça önemlidir.

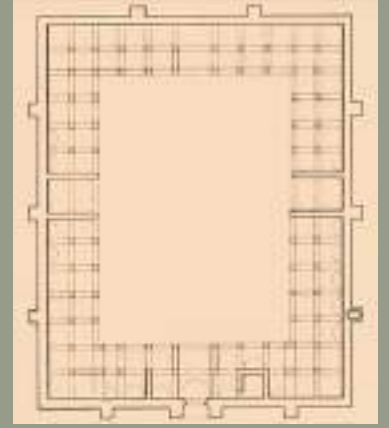
Alanına bakılacak olursa da 3. Büyük Selçuklu hanı olduğu görülmektedir (3800 m²). Yapının taç kapısı kısmen varlığını korurken büyük bir kısmı korunamamıştır.

Kuzey ve güney doğrultuda düzgün bir dikdörtgen planda inşa edilen bu yapı 54,00 x 67,60 m. Ölçülere sahiptir.

Çevresinde toplam on dört adet köşe payandası bulunmaktadır ve bunlar doğu-batı cephelerinde toplam altı tane diğer cephelerinde de ikişer tane olarak ayrılmıştır. Taç kapının dışı taşkın olduğu bilinmektedir ve girişin karşılıklı cephelerinde birer mihrabiye nişi olduğu bilinmektedir.

Evdır Hanı genel görünümü.

Evdır Hanı planı.

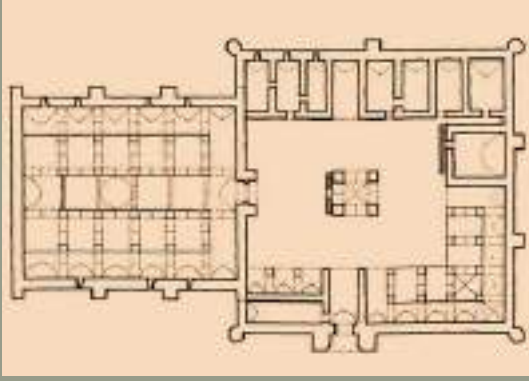
Ağzıkara Hanı (Hoca Mesut Kervansarayı)

İçinde bulunduğu köyle aynı adı taşıdığı bilinen bu kervansarayın bir diğer adı da Hoca Mesut Kervansarayı'dır. Kervansaray, Hoca Mesud Bin Abdullah tarafından (1231-1239) yapılmış ve yaklaşık olarak 8 yılda tamamlanmıştır. Kervansaray, Aksaray- Nevşehir güzergahında bulunmaktadır.

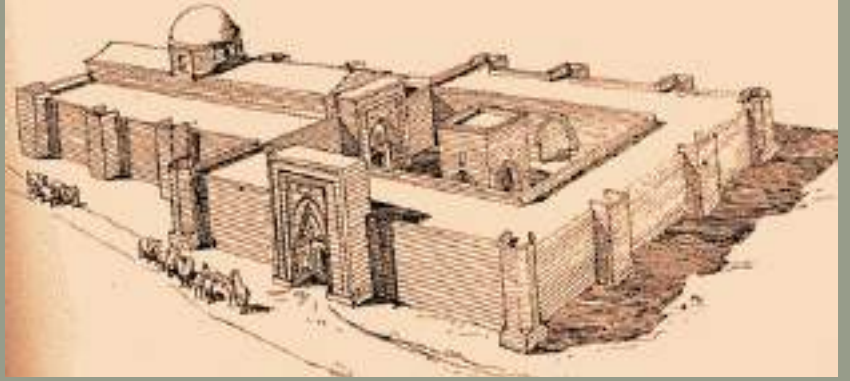

Ağzıkara Hanı kapalı bölümün iç kısmından bir kare.

Yapının dikdörtgen planlı kapalı bir kısım ve güneyinde kalan kare planlı avludan oluştuğu bilinmektedir. Avluya girişin batı cephede yer alan taş kapıdan sağlanırken avlunun ortasında da köşk mescidi bulunduğu bilinmektedir. İki taş kapısının bulunması, köşk mescidi, kapalı bölümün orta sahının ortasını örten içten kubbe ve dıştan piramidal düzenlemesiyle Sultan Hanlar'a benzediği görülmektedir.

Ağzıkara Hanı planı.

Ağzıkara Hanı.

Ağzıkarahana, mimari düzeni ve süsleme anlayışıyla Anadolu Selçuklu kervansaray geleneğinin olgun örneklerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yapı, hem ticaret yollarının güvenliğini sağlayan bir konaklama yapısı hem de dönemin devlet otoritesini yansıtan anıtsal bir mimari unsur niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle Ağzıkarahana, ekonomik ve siyasi işlevlerin mimaride birleştiği önemli bir Selçuklu eseridir.

Ağzıkara Hanı Kervansarayı Mescidi.

Karatay Hanı

Kayseri- Eski Malatya yolu üzerinde bulunmaktadır. Anadolu Selçuklu dönemi tarihçilerine ve günümüze ulaşmış olan vakfiyesine göre han kurucusunun Celaleddin Karatay olduğu bilinmektedir. Karatay Han'ı, sultan hanı planına göre yapılmıştır. Avlulu büyük bir bölüme sahiptir ve bu avlunun çevresinde çeşitli mekanların varlığı, Avlulu büyük bölümün arkasında bir de daha küçük olan kapalı bir bölüm bulunmaktadır. Han duvarlarının ve örtü sisteminin düzgün taş kaplamaya sahip olduğu bilinmektedir. Beden duvarlarının 18 adet kule ile desteklendiği bilinmektedir.

Karatay Hanı eyvan kemerinde karşılıklı konumlandırılmış ve birbirine dolanmış iki ejder motifinin işlendiği dikkat çekmektedir.

Giriş cephesinde demet paye biçiminde olduğu bilinen destek kuleleri ve yıldız biçimli köşe kuleleri bulunduğu bilinmektedir. Diğer cephelerinde ise üçgen, sekizgen, dörtgen ve yuvarlak kesitli olduğu bilinen destek kuleleri vardır. Avlu taçkapısı, geometrik ve bitki motifli bordürler dışında özellikle insan ve hayvan tasvirleriyle ön plana çıkıp dikkat çekmektedir. Bitki kıvrımlarının arasına saklanmış olan bu figürler, Orta Asya şaman geleneklerine kadar uzanan bereket getirici ve kötülüklerden koruyucu sembolik anlamları taşıması bakımından oldukça önemlidir.

Karatay Hanı'nın giriş eyvanının solunda özel mekan grubu ve yıldız tonozlu çeşme eyvanı yer almaktadır. Çeşme eyvanının kemerinin üzerinde mukarnashı nişler içerisinde fil, aslan, boğa, ejderha, kuş gibi on beş tane küçük hayvan figürünün sıralandığı bilinmektedir.

Karatay Hanı eyvan kemeri.

Milletlerarası ticaret fuarı olduğu bilinen Yabanlu Pazarı'na yakın olması ve işlek bir ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı Karatay Hanı'nın etrafında bir ticaret merkezinin gelişmiş olduğu bilinmektedir.

Karatay Hanı, mimari düzeni, zengin figürlü süslemeleri ve stratejik konumuyla Anadolu Selçuklu kervansarayları arasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Yapı, yalnızca ticari bir durak değil, aynı zamanda dönemin inanç, koruyucu sembolizm ve estetik anlayışını da yansıtan önemli bir kültürel merkez niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle Karatay Hanı, Selçuklu sanat ve ticaret dünyasının bütüncül karakterini yansıtan seçkin örneklerden biridir.

Karatay Hanı genel görünüm.

Sultan Hanı

Konya-Kayseri yolu üzerinde kendi adını verdiği kasabada bulunduğu bilinmemektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddin Keykubad tarafından yapıldığı bilinmektedir. Han bir askeri üs olarak kullanıldığı için kuşatmalar sırasında zarar görmüştür. Günümüzde müze olarak kullanıldığı bilinmektedir. Sultan Han'ı düz bir araziye kurulmuştur ve kale görünümündedir.

Aksaray Sultan Hanı'nın kapalı avlusunun yan tonozları.

Duvarlar kesme taş malzemeyle örülmüştür aynı zamanda kulelerle de desteklendiği bilinmektedir. 50x62 m. olduğu bilinen revaklı avlulu yazlık bir kısmı aynı zamanda 50x33 m. Kapalı holden oluştuğu bilinen iki bölümlü bir planı vardır.

Doğu cephesinde mermerden yapılmış olan bir taçkapısı mevcuttur. Taçkapı oldukça gösterişli bir süslemeye sahiptir. Kapının iki yanında birer niş bulunduğu bilinmektedir. Kapıdan eyvan şeklinde olduğu bilinen koridora geçilmektedir. Avlunun doğusunda 11 oda bulunmaktadır batısına bakıldığında ise aynı sayıda ve iki sıralı olduğu bilinen revak bulunmaktadır. Avlunun ortasında bir köşk mescidi bulunmaktadır.

Aksaray Sultan Hanı'nın kapalı avlusunun yan tonozları.

Aksaray Sultan Hanı giriş kapısının kubbesine bakış.

Kuzeyden iki taraflı merdivenle çıkıldığı ve altında şadırvan bulunduğu bilinmektedir. Köşk mescidin, kemer ve duvar cephelerinin zengin geometrik örneklerle bezendiği bilinmektedir. Hanın kışlık bölümüne ikinci bir taçkapıdan girildiği bilinmektedir. Bu taç kapı dıştakiyle aynı mimariye ve süsleme özelliklerine sahiptir. Kışlık kısmın üç bölümden oluşan bir hol yapısında planlandığı bilinmektedir. Sultan Hanı mimarisi ve süslemeleriyle Anadolu Selçuklu Kervansaraylarının en gösterişli örneği olması sebebiyle ön plana çıkmıştır.

Aksaray Sultan Hanı genel görünümü.

Sonuç olarak kervansaraylar her ne kadar farklı topluluklar tarafından farklı isimlerle anılıp kullanılmış olup aynı zamanda sürekli gelişmiş olsa da temel gayesinin ortak olduğu anlaşılmıştır. Bu yapıların inşasındaki en önemli faktörün ticari sebeplerle gerçekleştirilen seyahatlerin lojistik ve güvenlik ihtiyaçlarının karşılanması olduğu tespit edilmiştir.

ORTA ÇAĞ TIBBINDA AT

*Şifa, hareket
ve denge
kaynağı*

Orta ađ tıbbında at, yalnızca bir ulaşım aracı değil, aynı zamanda şifa veren bir varlık olarak kabul edilmiştir. Atın gücü, ritmik hareketi ve biyolojik özellikleri hem fiziksel hem de ruhsal iyileşme süreçlerinde önemli bir unsur sayılmış; bu anlayış, günümüze kadar uzanan hipoterapi geleneğinin tarihsel temelini oluşturmuştur. Orta ađ tıbbı, insan sağlığını yalnızca bedensel değil, ruhsal ve çevresel dengeler bütünü olarak ele almıştır. Bu ağın tıp anlayışında doğa, insan ve hayvan arasında kutsal bir denge olduğu düşünölmüştür.

Gerek İslam tıbbı, gerek Orta Asya Türk geleneği ve Avrupa skolastik tıbbı içinde, atın fiziksel ve ruhsal tedavideki yeri dikkate değerdir. Göçebe Türk toplumlarında at, yalnızca ulaşım ve savaş için değil, beden sağlığını koruma ve manevi güç kazanma aracı olarak da görölmüştür. At sütü (kımız) ve at eti, eski Türk hekimliğinde bağışıklık güçlendirici, ruhsal denge sağlayıcı ve enerji verici özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Modern tıp, 20. yüzyılın ikinci yarısında atla terapiyi yeniden keşfetmiş olsa da, bu anlayışın kökleri Selçuklu ve Anadolu Beylikleri döneminin hekimlerine kadar uzanır.

Türkiye Jokey Kulübü (TJK) Atla Terapi Merkezi.

Orta çağ hekimleri, atın güçlü kas yapısının, ritmik hareketinin ve sıcaklığının insan vücuduna iyi geldiğine inanırlardı. Uzun süre at binmenin, dolaşımı hızlandığı, kas ve eklem ağrılarını azalttığı, ruhsal dinginlik sağladığı düşünülürdü. İslam tıp geleneğinde İbn Sînâ (Avicenna) ve diğer hekimler, atı insan bedenini güçlendiren bir canlı olarak tanımlamışlardır. Onlara göre atın sağladığı düzenli hareket: Kan dolaşımını hızlandırır, vücudu ısıtır ve metabolizmayı canlandırır. Kas ve kemik gelişimini destekler, bedensel güçsüzlüğü azaltır. Ruhsal huzur sağlar, özellikle melankoli ve iç sıkıntısına (hüzn-ü kalb) karşı önerilirdi. Kişinin denge ve koordinasyon becerilerini geliştirirdi.

Türk tıbbında at üzerine yazılmış en eski bilimsel eserlerden biri Ahi Şerefeddin'in baytarnamesidir. Bu eser, atın insan sağlığıyla kurduğu ilişkiden de söz eder. Ahi Şerefeddin, atın terinin bazı cilt rahatsızlıklarında şifalı olabileceğini, at sütü ve kımızın sindirim sistemi üzerinde dengeleyici etkisi bulunduğunu belirtir. İbn el-Baytar ise at terinin antiseptik, at sütü ve kımızın sinir sistemini uyarıcı etkilerinden bahseder.

Kartepe Belediyesi Atla Terapi Merkezinden bir görüntü.

Orta çağ tıbbı, insan bedenini dört unsur ve dört mizacın dengesi üzerine temellendirmiştir. Atın hareketi, özellikle kan dolaşımını hızlandığı ve lenf akışını uyardığı için, "mizacı dengeleyen bir doğal tedavi" olarak görülmüştür. Atın hareketi, insanın leğen kemiği, omurga ve kas yapısıyla benzer bir ritim sergiler. Bu sayede binicinin vücudu, farkında olmadan denge kurmayı ve kaslarını çalıştırmayı öğrenir. Bu gözlem, günümüzdeki hipoterapi uygulamalarının da temelini oluşturur.

Bir atın ideal fiziksel özelliklerini gösteren illüstrasyon.

Kımız (at sütü).

Atlar Konuşamaz ama iyileştirebilir...

Orta çağ tıbbında atın sadece hareketi değil, vücudundan elde edilen maddeler de tedavi amaçlı kullanılmıştır: At sütü (Kımız): Türk-İslam tıbbında bağışıklık güçlendirici ve sindirimi kolaylaştırıcı olarak kullanılmıştır. İbn Sînâ, kımızın özellikle "yaşlı ve zayıf bünyeliler için diriltici" olduğunu belirtir. At yağı: Romatizma, kas ağrısı ve yaralanmalarda merhem olarak dıştan uygulanırdı. Atın nefesi ve teri: Orta Asya şamanik tıbbında "yaşam enerjisi taşıdığı" düşünülürdü.

Ruhsal hastalıkların tedavisinde ise atın "duygusal aynalama" özelliğinden faydalanılırdı. Orta çağ'da bazı tekke ve dergâhlarda, depresyon ya da melankoliye kapılan kişilerin atla vakit geçirmeleri önerilirdi. Batı'da da benzer bir yaklaşım gözlenir; XIII. yüzyıl Avrupa'sında manastırlarda rahiplerin bedensel sağlık ve zihinsel dinginlik için at gezintilerine çıkmaları teşvik edilmiştir.

Yunanca hippos kelimesi at anlamına gelir. Hipoterapi, atın doğal yürüyüş hareketlerinden yararlanarak hastaların motor, duyu, denge, kas ve psikolojik işlevlerini geliştirmeyi amaçlayan bilimsel bir tedavi yöntemidir. Bugün hipoterapi merkezlerinde kullanılan yöntemler, Orta çağ'daki binicilik temelli tedavilerin bilimsel olarak geliştirilmiş hâlidir.

Hipoterapi, yalnızca bu alanda özel eğitim almış profesyoneller (fizyoterapistler, ergoterapistler vb.) tarafından uygulanabilen bir terapi yöntemidir. Terapistin temel amacı, atın adım atarken oluşturduğu üç boyutlu (ileri-geri, sağa-sola, dönme) hareketin, binicinin pelvisine aktarılması ve insan yürüme hareketini taklit etmesidir. Bu süreçte hasta pasif olarak atın hareketinden faydalanır.

Modern tıpta atların sağladığı faydalar şunlardır: Kas tonusunu artırır, omurga kaslarını güçlendirir. Denge, koordinasyon ve duruş bozukluklarını düzeltir. Otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda sosyal iletişimi destekler. Dikkat ve odaklanmayı artırır.

Muhammed ibn Yaqub el- Khuttuli: Kitab al-furusiyya wa'l-baitara (Binicilik ve Veterinerlik Kitabı).

Hipoterapi günümüzde çeşitli nörolojik ve psikolojik rahatsızlıklarda kullanılmaktadır: Serebral Palsi (SP): Atın ritmik hareketleri pelvik kasların doğal çalışmasını sağlar; çocukların postüral kontrolü ve kas kuvveti gelişir. Multipl Skleroz (MS): Atın yürüyüşü denge merkezini uyararak denge ve koordinasyonun yeniden kazanılmasına katkı sağlar, spastisiteyi azaltır. Otizm Spektrum Bozukluğu: Atla kurulan bağ sosyal iletişimi güçlendirir; çocuklar sabır, dikkat ve empati geliştirir. Down Sendromu: Kas tonusunu artırır, motor koordinasyonu destekler. Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB): Atlarla zaman geçirmek stresin azalmasına yardımcı olur; serotonin ve endorfin salgısı artar. Hipoterapi güvenli bir bağlanma ortamı sunarak duygusal dengeyi destekler.

Hipoterapi uygulamalarında at seçimi, belirli bir ırka bağlı olmaktan ziyade; atın mizaç, fiziksel yapı ve yürüyüş ritmine göre yapılır. Terapide kullanılan atların sakin, sabırlı ve öngörülebilir bir karaktere sahip olmaları esastır. Fiziksel olarak, hastaya doğru ve düzenli hareket paternini aktarmaları gerektiği için ritmik ve dengeli bir yürüyüşe sahip olmaları kritiktir. Genellikle Quarter Horse, Morgan ve çocuklar için Haflinger gibi güçlü ve uysal ırklar tercih edilse de, uygun özelliklere sahip her at programa dahil edilebilir.

Hipoterapinin modernleşme süreci, aslında Türk bozkır geleneğinin bilimsel bir yeniden yorumu olarak değerlendirilebilir. Orta çağ'da sezgisel olarak bilinen "atın insanı iyileştirdiği" düşüncesi, günümüzde bilimsel yöntemlerle kanıtlanmış; atın ritmik hareketinin denge, kas tonusu ve duygusal denge üzerindeki etkileri nörofizyolojik olarak açıklanmıştır.

Bozkırda sezgisel bir gözlem olarak başlayan bu anlayış, İslam tıbbında teorik bir zemine oturmuş; modern çağda ise hipoterapi adıyla bilimsel biçimde yeniden doğmuştur. Atın şifası, sadece bedeni onarmakla kalmamış; insanın doğayla, ruhla ve kendi varlığıyla kurduğu dengenin de sembolü olmuştur. At, Orta çağ hekimlerinin deyimiyle "canlı bir ilaç"tır ve bu ilaç, hâlâ etkisini sürdürmektedir.

Hipoterapi esnasında kullanılan Quarter horse cinsi at

Hipoterapi, çok disiplinli bir rehabilitasyon yaklaşımı olması nedeniyle belirli standartları karşılayan uzmanlaşmış kurum ve tesislerde uygulanmaktadır. Bu kapsamda hipoterapinin birincil uygulama alanlarını rehabilitasyon merkezleri, üniversite uygulama birimleri, belediyelere bağlı sosyal destek merkezleri ve terapi amacıyla düzenlenmiş binicilik tesisleri oluşturmaktadır.

Rehabilitasyon merkezleri, fizyoterapist ve ergoterapist eşliğinde yürütülen klinik temelli hipoterapi programlarının yürütüldüğü temel alanlardır. Türkiye'de bu modele örnek olarak, özel gereksinimli bireylere yönelik hipoterapi programı sunan çeşitli özel rehabilitasyon kurumları verilebilir.

Üniversiteler de akademik ve bilimsel altyapıya dayalı hipoterapi uygulamaları gerçekleştirmektedir; Kocaeli Üniversitesi Kartepe Atçılık Meslek Yüksekokulu, bünyesinde yürüttüğü hipoterapi uygulamaları ile bu alandaki önemli akademik örneklerden biridir. Bunun yanı sıra belediyeler aracılığıyla yürütülen sosyal sorumluluk temelli hipoterapi programları da giderek yaygınlaşmaktadır; nitekim Kartepe Belediyesi Atla Terapi Merkezi, özel gereksinimli çocuklara yönelik ücretsiz hipoterapi hizmeti sunarak yerel yönetim birimidir. Hipoterapi genellikle özel rehabilitasyon merkezlerinde, binicilik-spor tesislerinde, belediye ya da sivil toplum kuruluşlarına bağlı "engelli/özel bireyler için yaşam ve rehabilitasyon merkezleri" bünyesinde uygulanır. Ayrıca akademik kurumlar da hipoterapi sunmaktadır.

SİMYA

Simya'nın ortaya çıkışı ve orta çağ'da simyacılık

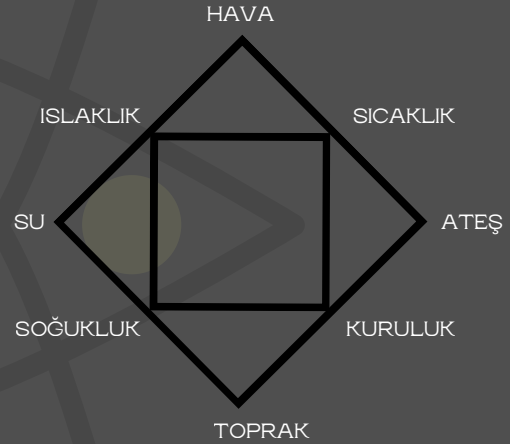
Simyanın ilk çıkış noktaları

İsim olarak Kimyanın kardeşi gibi gözükken Simyanın 2500 yıl öncesine kadar dayandığını biliyor muydunuz? Gelin kimyaya hem benzeyen hem de tamamen farklı olan bu türü biraz yakından tanıyalım.

İlk olarak Mezopotamya, Antik Mısır ve İranda da görülen Simya'ya 19. Yüzyıla kadar ilgi duyulmuştur. Simya gizem ve gizlilik ile örtülü olan eski bir uygulamadır. Simyacılar hakkındaki genel görüş onların 'sözde' bilim insanı, kaçık hatta şarlatan olduklarıydı. Simyacılar o dönemde yaşamın temellerini 5 ana unsorda olduğunu düşünürlerdi (**Toprak, Su, Hava, Ateş ve Ruh**)

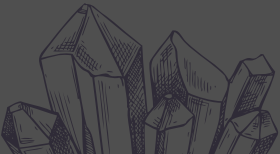

Gül-Haçlılar'ın temel sembollerinden biri

Eski bir inanca göre her element dört ayrı unsurdan ikisini içerir. Bunlar sıcaklık, kuruluk, ıslaklık ve soğukluktur. Ateş, sıcak ve kurudur. Su, ıslak ve soğuktur. Hava, ıslak ve sıcaktır. Toprak ise soğuk ve kurudur. Ruh ise bunların hepsini birbirine bağlayan ve olmazsa olmaz bir güçtür.

Batı Simyası ruhani ve spiritüel inanışlarla her zaman iç içe olmuştur. **Bilge Hermes Trismegistus** öğretilerine dayanan Hermetizm dini ile bağlantılıdır. Simya ile Hermetizm inanışı Gül Haçlıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ezoterik bir örgüt olan Gül Haçlılar, diğer ezoterik örgütler gibi gizlenmeyi ön planda tutmuşlardır ve bu gizlenme örgüt hakkında bilgimizi kısıtlı kılmıştır. Fakat bazıları örgütün eski Mısır'da filizlendiğini ve Platon, İsa ve İskenderiyeli Filo gibi, sıra dışı din ve felsefe önderlerinin de örgüte üye olduklarını ileri sürerler. Ancak Gül Haçlıların 16. Y.y'dan öncesinde kurulduklarına ve var olduklarına ait kanıt bulunamamaktadır.

Zümrüt tablet

Simyanın en eski yazılı eseri **Emerald Tablet** (Zümrüt Tablet) olarak bilinir ve yine Hermes Trismegistus'a atfedilir. Efsaneye göre, Hermes bu tableti elmas kadar sert yeşil bir taş üzerine kazımış ve gizli bir mağaraya (bazı rivayetlerde piramitlerin altına) saklamıştır.

Tablet sadece 13 kısa cümleden oluşmaktadır ama bu cümleler yıllarca insanoğluna ilham olmuştur, gelin o cümlelerden bazılarına detaylı bakalım.

**"Yukarıda ne varsa, aşağıda da odur;
aşağıda ne varsa, yukarıda da odur;
böylece bir tek şeyin mucizeleri tamamlanır."**

Bu cümle, evrendeki tüm düzeylerin (gök – yer, ruh – madde, Tanrı – insan) birbirine karşılık geldiği fikrini anlatır.

Aşağı: madde, beden, dünya
Yukarı: ruh, zihin, Tanrı
Birleştirici: simya süreci

Bu ifadenin bir başka yorumu da aslında burada Felsefe taşından söz edildiği şeklindedir. Bu taş yukarı ile aşağısı arasında, başka bir deyişle insan ile tanrısal özü arasında bir ilişkiyi belirtmektedir. Bu ise her şeyin bir olmasından, başka bir deyişle insanın tanrıdan çıkması mucizesinden olanaklı olmaktadır. Öyle ise bu yoruma göre aslında Simyanın ana amacı olan Felsefe taşı ortaya konmuş olmaktadır.

"Toprağı ateşten ayıracaksın, sübtıl olanı kalın olandan; bu büyük bir maharetle olmalı. Toprakta gökyüzüne çıkacak ve yeniden toprağa inecek ve yukarıda ve aşağıda olanın gücünü alacak. Bununla bütün dünyanın zaferi senin olacak; bunun için bütün karanlık senden uzaklaşacak."

Magnum Opus'un sembolü

Simyacı için bu, maddenin içindeki potansiyeli açığa çıkarmaktır. Yani ham maddede karışık halde bulunan unsurlar, bilinçli bir işlemle ayrılır. Bu hem laboratuvar işlemi (ısıtma, yakma, kalsinasyon) hem de sembolik bir arınmadır.

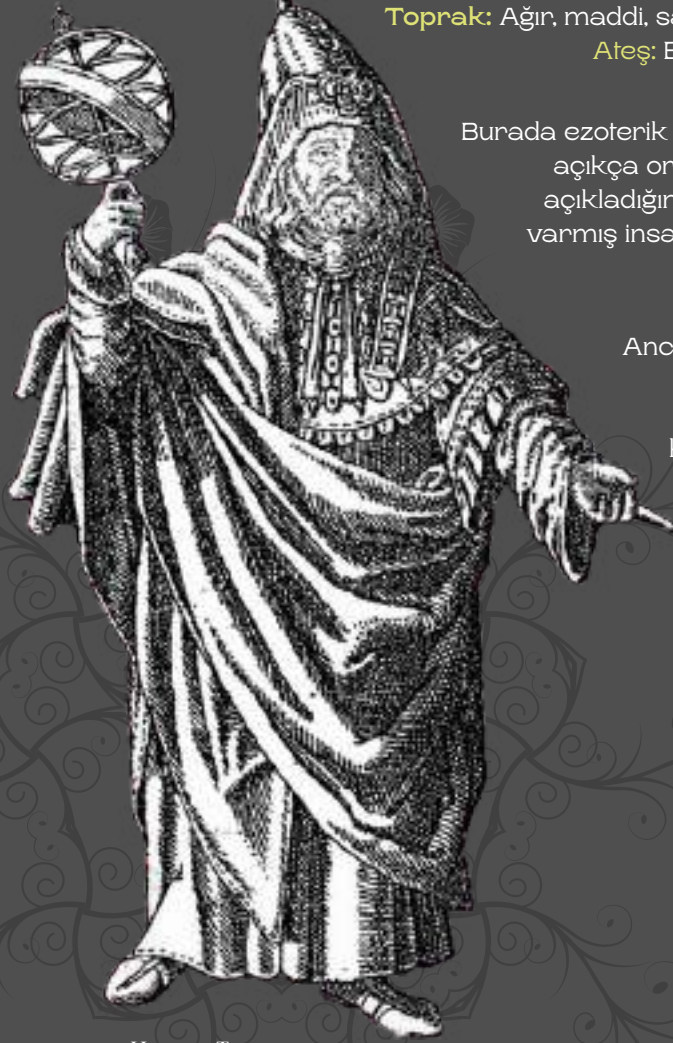
Toprak: Ağır, maddi, sabit olan (beden, ham madde)
Ateş: Etkin, dönüştürücü, ruhsal ilke

Burada ezoterik düşüncenin temel prensipleri açıkça ortaya konmuştur. Yukarıda da açıkladığımız gibi, Tanrısallığının farkına varmış insanın madde üzerinde kontrolü olanaklı olabilir.

Ancak bunun için sübtıl olan kalın olandan ayrılmalı, yani ruh maddeye olan esaretinden kurtulmalıdır. Bu ancak kendi nefsimizden kurtulacağımız inisiyasyon ile olanaklı olmaktadır.

Sübtıl: uçucu, ruhsal, ince, görünmez olan

Kalın: yoğun, maddi, katı olan

Hermes Trismegistus

Zümrüt Tablet

Simyacılar için Zümrüt Tablet, "maddeyi altına, insanı bilgeye dönüştürme" öğretisinin özüdür. Bu yüzden tablet, "büyük iş" anlamına gelen **Magnum Opus'un sembolü** haline gelir.

Emerald Tablet o kadar önemli bir eserdir ki yıllar sonra Latinceye çevirisini büyük bilim adamı **Isaac Newton** yorumlamıştır ve bu yorumlaması bugün Cambridge Üniversitesi arşivindedir. Newton'un bu eserinde dediği "Evrenin sırları burada gizli olabilir" demesi sanırım hem bu eserin hem de simyanın değerini anlamamız için yeterlidir.

Altın arayışı, ölümsüzlük iksiri ve felsefe taşı

Gelelim Simya'nın temel hedefi olan felsefe taşına... İlk duyduğumuzda akla ilk gelen belki **Harry Potter** serisi olabilir ama J.K Rowling'e bile ilham olan felsefe taşının altında sandığımızdan fazlası yatıyor.

Felsefe taşının 2 temel amacı vardı: **Her taşı altına çevirmek**, bu taştan elde edilen sıvıyla ölümsüzlüğe kavuşmak. Her büyük simyacı hayatlarını bu taşı bulmaya adanmıştı. Hatta bazılarının bu taşı bulduğu bile söyleniyor...

Simya biliminin hedefi olan Felsefe Taşı, bazen koyu kırmızı rengi ve ateş yoluyla geçirdiği dönüşüm nedeniyle **Anka kuşu olarak tanımlanır**. Yenilenme ve diriliş, simyada iki temel kavramdır ve bu da Anka kuşunun önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Bazı simya imgelerinde, simya sürecinin dört ana aşamasını temsil etmek için farklı kuşlar kullanılır; Anka kuşu ise son aşamayı, yani taşın dirilişini temsil eder.

Alchimie des Philosophes adlı eserdeki simya metinlerinden Anka kuşu ile ilgili bir alıntı;

"Çünkü her zaman tek bir Anka kuşu vardır ve ölmeden önce beş yüz yıl yaşar; ölüm gününde, üzerine oturduğu ve yandığı, güçlü ve baharatlarla dolu bir ateş yakar; böylece bedenini tamamen yok eder; fakat şeklinin varlığını sürdürmesi için, küllerinden, yanmış olsa da, başka bir Anka kuşu yeniden doğar, ama yeniden ortaya çıkan, Doğanın yeniden canlandığı aynıdır; tür için o kadar değerlidir ki, yeniden doğuşuna neden olmasaydı her yerde varlığını kaybederdi;

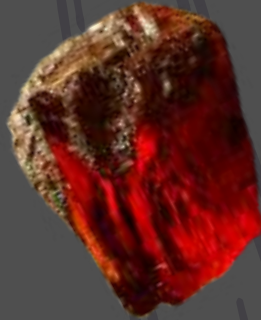
Ölüm Anka kuşunu yutsa bile, sonsuza dek canlı kalır;
Ölüm bin tanesini tüketse bile, yine de bir Anka kuşu kalırdı.

Nicolas Flamel

Nicolas Flamel hakkındaki kitap

Felsefe taşı

Anka Kuşu

Felsefe taşının yazılı olarak bahsedilmesi M.S 300'e kadar dayanıyor. Hatta bazı yazarlar simya tarihinin taşın bilgisini doğrudan **Tanrıdan alan Adem'e kadar uzandığını iddia etmektedir**.

Bu bilginin İncil'deki patrickler aracılığıyla aktarıldığı ve onlara uzun ömür verdiği söylenir.

Gelelim bu taşı bulduğu söylenen Fransız simyagerimiz **Nicolas Flamel'a**. 1340 yılında dünyaya gelen Flamel, sahaf dükkânı olmasıyla beraber bir yandan da soylulara yazma dersleri verdiği söylenir. Felsefe taşı ile olan bağlantısı ise bir gece gördüğü rüyada başlıyor.

Söylentiye göre Nicolas Flamel bir gün uyuduğu esnada rüyasında bir melek görmüş. Melek elinde bir kitap tutuyormuş ve bu kitabı başlarda kimsenin çözemeyeceğini ancak ilerleyen zamanlarda kimsenin yapamayacağını onun yapacağını söylemiş. İlerleyen zamanlarda Abraham adında biri Flamel'a satmaya geldiği kitap rüyasındaki gibi aynısıydı. Bu kitap Wormslu Abraham'ın El Yazmasıydı. İçeriğinde Yunanca, İbranice ve Flamel'in anlayamadığı başka dillerde metinler bulunuyordu. Flamel, bunun simya talimatlarını içeren bir eser olduğunu fark etti.

Flamel bu kitabı çevirirken tam 21 yılını harcadı ve en sonunda Hermetizm'in sırlarını öğrendi. Bazılarına göre Flamel bu kitap sayesinde felsefe taşını oluşturmayı başardı ve büyük bir servetle beraber uzun bir ömre de kavuşmuştu.

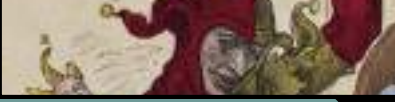
İşleri daha da ilginç yapan kısım ise Flamel'in 84 yaşında vefat etmesinin ardından, Felsefe taşı ve hayatını merak eden 2 hırsız Flamel'in mezarını kazmaya karar veriyor. Gördükleri boş mezarlık korkmalarıyla beraber merak duygularını da arttırmaları kaçınılmaz oldu.

Hatta 17. Y.y'daki bazı simyagerler bir tiyatrodan Flamel'i gördüğünü (Öldükten yaklaşık 200-250 sene sonra) iddia ediyor.

KAYNAKÇA

Satranç / Kaynakça

Orta Çağ'da Fenomen Olmak / Kaynakça

Orta Çağ'da Mavi Ve Morun Hikayesi / Kaynakça

Engizisyon'da Fiil Değil Fail / Kaynakça

Biyografi Dizini / Kaynakça

Anadolu Selçuklusunda Kervansaraylar / Kaynakça

Orta Çağ Tıbbında At / Kaynakça

Simya'nın Ortaya Çıkışı Ve Orta Çağ'da Simyacılık / Kaynakça

